

streszczenie pracy pod tytułem: *Stille Perturbationen. (Kon)Figurationen der Instabilitäten im Schaffen Judith Hermanns (Ciche perturbacje. Kreacje i konfiguracje niestabilności w twórczości Judith Hermann)*

Niniejsza rozprawa doktorska poświęcona jest krótkiej prozie Judith Hermann (ur. 1970).

Autorka rozpoczęła karierę jako ikona literatury nurtu *Fräuleinwunder*, zaliczającego się do literatury popularnej. W tekstach przedstawia doświadczenia i plany życiowe swojego pokolenia, które odzwierciedlają niestabilne czasy, czyli globalne, wywołane technologią przemiany światów społecznych, gospodarczych i politycznych. Przemiany te pociągają za sobą przekształcenia tradycyjnych form wyrażania siebie, dobrze znanych kulturowych punktów odniesienia oraz sposobów myślenia, co często przebiega w sposób konfliktowy. Społeczeństwo zmuszone jest do elastyczności, z czym nie każdy potrafi sobie poradzić. Losy wielu bohaterów krótkiej prozy Hermann rozgrywają się w wielkim mieście (Berlinie). Żyją oni w świecie naznaczonym utratą bezpiecznych wartości i wzorców tożsamości, w którym testowane są alternatywne formy życia i wspólnoty. Bohaterowie często sprawiają wrażenie niestabilnych emocjonalnie, niekonsekwentnych, czasem nieprzewidywalnych, niewiarygodnych, kruchych i podatnych na manipulację. Z jednej strony żyją często bez głębszych więzi emocjonalnych, a z drugiej tęsknią za nimi. Rzadko przynależą do systemu typowej rodziny, ten jednak, pozytywnie postrzegany, wydaje się widnieć na horyzoncie systemów, które tworzą, wspólnot quasi rodzinnych, jednak równie ważnych jak typowa rodzina. Zarówno w systemie tradycyjnej rodziny, jak i w nowych wzorcach relacji przyjacielskich jednostki czują się samotne. Nierzadko jest to samotność we dwoje lub w większej grupie, pogłębiona przez brak prawdziwej komunikacji, co często przyczynia się do rozpadu systemu.

Niniejsza dysertacja, zatytułowana *Stille Perturbationen. (Kon)Figurationen der Instabilitäten im Schaffen Judith Hermanns (Ciche perturbacje. Kreacje i konfiguracje niestabilności w twórczości Judith Hermann)* zgłębia tematykę, którą dotychczasowe badania uwzględniają jedynie marginalnie. Jej celem jest zwrócenie uwagi na (kon)figuracje niestabilności w opowiadaniach autorki. Przedmiotem analizy są cztery tomy opowiadań: *Sommerhaus, später* (1998), *Nichts als Gespenster* (2003), *Alice* (2009) i *Lettipark* (2016). Badaniu poddane zostają zarówno figuralne konstelacje przedstawione przez Hermann, za pomocą których zgłębia ona egzystencjalny problem swojego pokolenia, charakteryzującego się niestabilnością i zakłóceniami lub brakiem komunikacji, jak i minimalistyczne strategie literackie pisarki. Praca nawiązuje do „teorii systemów społecznych” Niklasa Luhmanna i jego następców. Hermann nie ukrywa, że konfiguracje jej prozy są zdeterminowane przez społeczno-kulturowe i mentalne

konteksty współczesności. Dlatego sięgnięcie do perspektywy socjologicznej w celu analizy literackich figur wydaje się uzasadnione. W pracy zostały wykorzystane narzędzia konceptualne Niklasa Luhmanna, który w centrum swojej refleksji umieszcza eksponowane również w tekstach Judith Hermann zjawisko „komunikacji”. Próbując wykazać przydatność teorii Luhmanna dla literaturoznawstwa podążam m.in. za Carstenem Ganslem, Normanem Ächtlerem, Lindą Simonis, Pawłem Zimniakiem i Wolfgangiem Bryllą. Podobnie jak wymienieni tu autorzy skupiam się na luhmannowskich koncepcjach systemu i jego zakłóceń. Służą one uchwyceniu przedstawionych w tekstach niestabilnych relacji, a także wewnętrznego świata zagubionych bohaterów. Szczególna uwaga poświęcona jest kwestii, jak na (kon)figuracje wpływają perturbacje, czyli dodatkowe czynniki zakłócające już i tak niestabilne relacje, takie jak choroba, utrata czy choćby niespodziewane odwiedziny lub podróz, które także potrafią wytrącić bohaterów z równowagi.

Po krótkim wstępie obrazującym niestabilność współczesnych czasów w dysertacji przedstawione zostają życie i twórczość Judith Hermann. W związku z tym, że teksty Hermann czytane są jako wpisujące się w *Fräuleinwunder*, kolejny rozdział rozprawy poświęcony jest temu nurtowi. Obok Judith Hermann wymienione są m.in. takie autorki jak Jenny Erpenbeck (ur. 1967), Felicitas Hoppe (ur. 1960), Zoë Jenny (ur. 1974), Juli Zeh (ur. 1974) czy Julia Franck (ur. 1970).

W kolejnym rozdziale, dotyczącym kwestii gatunku, przedstawione są cechy opowiadania i krótkiej prozy (*short story*). Następny rozdział to próba klasyfikacji tekstów Hermann na tle nurtów literatury współczesnej. Poza wspomnianym nurtem *Fräuleinwunder* opowiadania Hermann są czytane jako literatura popularna, a także jako literatura związana z Berlinem oraz literatura przełomu wieków.

Postaci Hermann charakteryzuje zdystansowany stosunek do otoczenia, niepewność własnej tożsamości, niezdolność do podejmowania decyzji, pasywność, melancholia i chłód. Dystans wynika z braku relacji z samym sobą i światem oraz z nieudanych relacji emocjonalnych i erotycznych. Znajduje to odzwierciedlenie w niejasnych tęsknotach postaci, ich nieustannym poszukiwaniu czegoś nieokreślonego, a także (na ogół płonnych) nadziejach na udany związek. Postaci Hermann wydają się nie tylko bierne, ale wręcz obojętne wobec otoczenia. Apatyczni i zdystansowani bohaterowie przechodzą przez swoje życie jako widzowie, jako zewnętrzni obserwatorzy, a nie jako zaangażowani aktorzy, którzy mogą się zmierzyć ze złożoną teraźniejszością.

Co istotne, w pozornie apolitycznej krótkiej prozie Hermann można (choć nieczęsto) znaleźć aluzje do zjawisk politycznych, co potwierdza tezę Anke Biendarry, zgodnie z którą co

osobiste, jest także polityczne, zatem skupienie na sferze prywatnej jest nierozdzielnie związane z doświadczeniem życia w zglobalizowanym świecie.

W kolejnym rozdziale przedstawiona jest metodologia badań. Omówione zostały wymienione wyżej pojęcia związane z teorią systemów społecznych przydatne w analizach tekstów, takie jak komunikacja, z uwzględnieniem komunikacji intymnej, a także irytacja i zakłócenie.

W części analitycznej dysertacji szczegółowej analizie poddane zostają narracje Judith Hermann przy pomocy wspomnianych wyżej pojęć zaczerpniętych z teorii systemów społecznych Niklasa Luhmanna.

Rozdział *Figuralne stany emocjonalne* zawiera analizę świata przedstawionego w wybranych tekstach wg kategorii: zakłócona komunikacja, identyfikacja lub jej brak z uwzględnieniem kwestii: ciała (seksualność) i kobiecych genealogii oraz szerzej pojętych relacji rodzinnych. Kolejny podrozdział jest poświęcony zdystansowaniu postaci w wymiarze topograficznym, na płaszczyźnie relacji oraz wobec śmierci najbliższych. Oddzielny podrozdział poświęcony jest analizie zakłóceń / irytacji.

Następny rozdział zawiera analizę egzystencjalnych niestabilności z uwzględnieniem trzech zjawisk: stanów zawieszenia, egzystencjalnych zakłóceń na przykładzie choroby, utraty kontroli i kompensacji.

Ostatni rozdział analityczny zawiera refleksję nad stosowanymi przez autorkę technikami narracji, ze szczególnym uwzględnieniem konstruowanych przez nią konstelacji postaci i wyrażenie zaznaczonych miejsc pustych (Iser), które z jednej strony irytują czytelnika, z drugiej zaś aktywizują jego wyobraźnię.

Beata Gorycka